

KARISMAATTISET JA BYROKRAATTISET JOHTAJAT

Jorma Aaltonen

Poliittiseen johtajistoon kohdistuvat tutkimukset voi tavallisesti sijoittaa kahteen verrattain laajaan kategoriaan: joko johtajiston laatua tai sen valtaa koskeviin. Edellisessä tapauksessa selvitetään johtajiston ominaisuuksia, sen sosiaalista taustaa tai muita niihin liittyviä seikkoja kuten johtajien luokkasyntyperää, ammattia, sivistystasoa, rotua, kansallisuutta, uskontoa ym. tekijöitä. Valtasuhteita tutkittaessa taas pyritään yleensä selvittämään määrätyn poliittisen rakenteen kuten poliittisen puolueen muodolliset ja todelliset valtasuhteet. Kokemus on osoittanut, että muodolliset valtasuhteet poikkeavat tavallisesti varsin huomattavasti todellisista.

Johtajatyyppeiden tutkiminen kuuluu mainitun karkean jaottelun edelliseen ryhmään. Sen lähtökohta on kuitenkin toinen kuin laatututkimusten yleensä. Kun niissä tutkitaan johtajien ominaisuuksia, jätetään huomiotta, millä tavalla valtaan nouseaan ja mihin valta-asema perustuu. Johtajatyyppeiden kohdalla taas juuri nämä tosiseikat ovat lähtökohtina. Niiden perusteella pyritään selvittämään, mihin tyyppiin tutkittava johtaja kuuluu, ja onko olemassa selvästi määrättävissä olevia tyyppejä.

Varsin monet tutkijat ovat luokitelleet johtajat ryhmiin näiden valta-ase-
man luonteen perusteella. Toiset tutkijat ovat luoneet useita tyyppejä, toiset harvempia. Useimmiten ne voi kuitenkin pelkistää kahdeksi ideaalityypiksi, joihin tässä keskityn: *karismaattisiin* ja *byrokraattisiin* johtajiin. Edelliseen tyyppiin kuuluvien johtajien valta perustuu heidän henkilökohtaiseen ja itsestään johtuvaan vaikutusvaltaan, jälkimmäisten valta taas johtuu heidän asemastaan. Tyypit saattavat tuntua toistensa täydellisiltä vastakohtilta, mutta lähemmin tarkasteltaessa havaitaan, että ne esiintyvät puhtaina tuskin koskaan — ja useimmissa tapauksissa johtajilla on molempien tyyppien piirteitä. On aina muistettava, että molemmat tyypit ovat ideaalirakenteita, joilla ei ole vastineita käytännössä. Ne ovat vain ihanteita — loogisia, mutta ei eettisiä — joihin voi verrata, eivät todellisia ja käytännössä esiintyviä tyyppejä. Johtaja on joko lähempänä tai kauempana tätä

ihannetta, koskaan hän ei kuulu puhtaasti vain toiseen tyyppiin. Kysymyksessä on siis polaarinen luokittelu, jossa otetaan huomioon vastakohtat, mutta pidetään mielessä, että väliasteita on olemassa. Tämä luokittelu merkitsee, että 'joko — tai'-ajattelun tilalle tulee tutkimustapa, jossa tähdennetään käsitteitä 'enemmän' ja 'vähemmän'. Ideaalityypin käsite ei ole todellisuuden kuvaamista, mutta se tarjoaa kuvaukselle yksiselitteisen ilmaisukeinon.¹⁾ Tällaisen luokittelun keksijänä pidetään saksalaista sosiologia Max Weberiä.

Johtajiston jako kahteen tyyppiin ei ole tyydyttänyt kaikkia tutkijoita, ei edes Max Weberiä, joka on luonut karismaattisten ja byrokraattisten johtajien käsitteet. Esimerkiksi englantilainen Conway on erottanut kolme ideaalityyppiä: 'crowd representative', 'crowd exponent' ja 'crowd compeller'. Viimeksi mainittu on vakuuttava puhuja, joka väittää joskus omistavansa jumalallisen inspiraation (tyyppi on lähellä karismaattisen johtajan käsitettä). Exponent ilmaisee, mitä joukko haluaa ja tuntee. Joukon edustajalla on tavallisesti institutionaalinen asema, ja hän on hyvin herkkä vallitsevalle mieliteelle: täten hän lähestyy selvästi 'crowd exponentia' ja on joukon tuote 'compellerin' muovatessa joukkoa haluamallaan tavalla.²⁾ Cowleyn käsityksen mukaan johtajatyyppejä on kaksi: 'päämiehet' ja 'johtajat'. Johtajilla on hänen käsityksensä mukaan selvä ohjelma ja päämäärä, mutta päämiehet ovat sen sijaan saaneet johtajan asemansa muiden kuin johtajakykyjensä perusteella — tässäkin jaottelussa heijastuu käsitys karismaattisista ('johtajat') ja byrokraattisista ('päämiehet') johtajista. Bartletin mukaan johtajat voidaan jakaa kolmeen ryhmään, joista ensimmäiseen ryhmään kuuluvat säilyttävät asemansa siihen kuuluvan prestigen ansiosta. Toisen ryhmän johtajat hallitsevat kannattajiin ja kolmanteen kuuluvat pysyvät vallassa vakuuttelun ja suostuttelun avulla. Mainittakoon vielä Nafen ja Sandersonin jaottelu, jonka mukaan johtajat kuuluvat neljään tyyppiin: staattiseen, eksekutiiviseen, ammattimaiseen ja ryhmänjohtajan tyyppiin. Ensiksi mainittuun ryhmään kuuluvilla on verrattain vähän valtaa, mutta paljon prestigeä, eksekutiivisella taas sen sijaan sekä valtaa että voimaa. Ammattimaiset johtajat kuten papit, opettajat ym. eivät kuulu johtamiinsa ryhmiin. Ryhmänjohtaja sen sijaan kuuluu ryhmäänsä ja on sen toiminnan suunnittelija.³⁾

Max Weber erotti kolme vallan lajia niiden tekijöiden mukaisesti, joihin ne perustuivat: traditioon ja tapaan, kompetenssiin sekä epätavalliseen karismaan perustuvat auktoriteetin muodot.⁴⁾ Näistä ensimmäinen ryhmä edustaa vallanperimyksen kautta asemansa saavuttaneita johtajia, toinen byrokraattisia ja kolmas karismaattisia. Ensiksi mainittu voidaan tässä jättää tarkastelun ulkopuolelle, sillä nimenomaan nykyajan poliittisten johtajien valtaosa kuuluu kahteen viimeksi mainittuun tyyppiin. On aiheellista tähdentää vielä kerran painokkaasti, että tyypit eivät koskaan ole puhtaita ja että nämäkin tyypit saattavat sekaantua toisiinsa hyvin monimutkaisesti ja työläästi mitattavissa olevalla tavalla.

Esitetyt tyyppirakennelmat riittävät tässä yhteydessä. Yleensä tyyppi-
luokittelut voi pelkistää vain kahdeksi ideaalityypiksi, joita tässä käsit-
telen. Mainittakoon kuitenkin vielä muutamia seikkoja, jotka liittyvät johta-
jien tyyppirakennelmiin ja niiden heikkouksiin. Etuina muihin johtajiston
laatua käsitteleviin tutkimustapoihin verrattuna on aiheellista huomata, että
tämän alan tutkimukset kiinnittävät huomiota tapaan, millä johtoasemaan
noustaan, ja tekniikkaan, millä asema säilytetään. Ne eivät kuitenkaan selvitä,
miksi johtajat valitsevat juuri käyttämänsä keinot ja jättävät toiset syrjään.
Harvoin myöskään tutkitaan erilaisten valtakeinojen vaikutusta johdettavaan
ryhmään eikä myöskään mainita, miten johtaja ehkä rajoittaa ryhmänsä toi-
mintamahdollisuuksia ja estää sen tarpeiden tyydyttämistä.⁵⁾

Alvin Gouldner käsittelee toimittamansa teoksen „Studies in Leadership”
johdannossa kolmea johtajatyyppeä: agitaattoreita, byrokraatteja ja informaa-
lisiä johtajia. Näistä pidän kahta ensiksi mainittua politiikan tutkimuksen
kannalta tärkeimpinä; informaalinen johtaja ei kuulu varsinaisen poliittisen
johtajiston piiriin. Käytän myös Gouldnerin agitaattoreista Max Weberin
muovaamaa nimitystä karismaattiset johtajat, koska tällainen ilmaisu on va-
kiintunut käytäntöön ja tekee oikeutta tyyppitutkimuksen uranuurtajalle. Kun
Gouldner puhuu agitaattoreista ja Weber karismaattisista johtajista, he tar-
koittavat molemmat samaa henkilöä — johtajaa, jonka valta-asema on henkilö-
kohtainen ja hänen omista ominaisuuksistaan riippuvainen.

Max Weber oli ensimmäinen tutkija, joka alkoi käyttää tutkimuksissaan
käsitettä karismaattinen johtaja ja määritteli sen. Nimitys johtuu kreikan-
kielisestä sanasta *kharisma* joka merkitsee armonlahjaa. Vaikka Weberiä
pidetäänkin yleisesti sen keksijänä johtajiston tyyppiluokittelun yhteydessä,
hän itse mainitsee R. Sohmin käyttäneen sitä kirkko-oikeudellisissa tutkimuk-
sissaan.⁶⁾ Karismaattisen johtajan valta-aseman määrää kokonaan johtajan
persoonallisuus ja siihen liittyvä karisma, jonka avulla johtaja pystyy ilman
mitattavissa olevia, kannattajiin nähden ylivoimaisia ominaisuuksia kokoamaan
epätavallisen laajan kannatuksen. Tällainen johtaja ei tule tavallisesti yhteis-
kunnan hallitsevasta ryhmästä eikä hänen arvovaltansa perustu viralliseen
asemaan. Häntä kannatetaan nimenomaan hänen henkilökohtaisten ominai-
suuksiensa takia. Karisma ei ole rationaalista, traditionalista eikä byrokraat-
tista. Missä hyvänsä se ilmeneekin, se merkitsee kutsumusta, lähetystehtävää
tai pyhää velvollisuutta.⁷⁾ Weber kirjoittaa, että pohjoismaisen berserkin
raivokohtaukset, kenen hyvänsä nurkkaprofeetan kokemat ihmeet ja ilmes-
tykset ja Kleonin demagogiset lahjat ovat sosiologin kannalta yhtä
hyvin karismaa kuin Napoleonin, Perikleen tai Jeesuksen ominaisuudet.
Se ei kuitenkaan vielä riitä. Vasta kannattajien asenne ratkaisee, tuleeko
karismaattisesta henkilöstä karismaattinen johtaja. Johtajan on saavutettava
tunnustusta, ja siten karismaattisen herruuden perusedellytys on, että se osoit-

tautuu oikeaksi kannattajien silmissä. Raamatusta tiedämme, että Jeesus teki yhä uusia ihmeitä saadakseen epäilevät vakuuttuneiksi kyvyistään. Pystyessään osoittamaan, että hänellä on yliluonnollisia tai ainakin tavallisuudesta selvästi poikkeavia kykyjä, johtaja pysyy vallassa. Häneltä vaaditaan ihmeitä, ja jos hän ei pysty niitä tekemään, hänen henkilökohtainen arvovaltansa romahtaa.⁸⁾ Karismaattisen herruuden puhtain muoto on profeetan, suuren sotapäällikön ja demagogin valta, ja Weber menee niin pitkälle, että käyttää tällaisesta käskijästä nimitystä „Führer” eli siis johtaja.⁹⁾ Hän tähdentää ilmeisesti tällä ilmauksellaan, että vain karismaattinen johtaja on todellinen johtaja.

Kannattajien usko profeettaan, sotapäällikköön tai demagogiin velvoittaa heitä tottelemaan johtajiaan melkeinpä sokeasti. Karismaattinen auktoriteetti on historian suuria vallankumousvoimia, ja puhtaimmassa muodossaan sillä on täysin autoritaarinen herruusluonne.¹⁰⁾ Esimerkiksi Kutner näyttää pitävän demokraattisia ja karismaattisia johtajia toistensa vastakohtina.¹¹⁾ Tällainen käsitys ei mielestäni voi olla oikea, jos se sovelletaan koskevaksi kaikkia karismaattisia johtajia, mutta se pitää varmasti paikkansa muutamii puh-taimman karisman edustajiin nähden: Lenin, Mussolini, Hitler, muutamia esimerkkejä mainitakseni.

Karismaattinen herruus on erityisen epätavallinen ja puhtaasti persoonallinen sosiaalinen suhde. Vallan jatkuessa sillä on taipumus muuttua jokapäiväiseksi (sich zu veralltäglichen) siten, että siitä tulee traditionaalista. Lisäksi on mahdollista, että karisman itsensä merkitys muuttuu. Viimeksi mainitulle tapaukselle antaa erityisen merkityksen vallansiirron ongelma. On havaittu, että karismaattiset johtajat kiinnittävät siihen erittäin vähän huomiota. Näyttää siltä, että johtajaa ympäröivän mystillisen glorian pelätään himmenevän, jos vallansiirtoa aletaan pohtia ja siten paljastetaan, että karismaattinenkin johtaja on vain kuolevainen ihminen. Vallansiirto voidaan ratkaista odottamalla uuden karismaattisen johtajan ilmestymistä tai etsimällä henkilö, jolla katsotaan olevan karismaattisia ominaisuuksia (Weber mainitsee esimerkkinä tiibetiläisten tavan etsiä uusi Dalai Lama). Voidaan myöskin kysyä neuvoa oraakkeliilta, jolloin usko karismaattisesta henkilöstä siirtyy tapaan, jolla vallansiirto suoritetaan, ja sen suorittajaan eli oraakkeliin. Vielä saatetaan ajatella, että karisma on perinnöllinen ominaisuus, jolloin se on muuttunut traditionaaliseksi eikä enää esiinny puhtaimmassa muodossaan. Karismaattinen herruus menettää alkuperäisen luonteensa, ja valta-asema alkaa perustua lakiin kuten esimerkiksi kruununperimysjärjestelmään. Tällöin aletaan jo siirtyä traditionaalisen vallan alalle. Karismaattinen johtaja ei kuitenkaan vieläkään menetä perusominaisuuksiaan, jotka erottavat hänet muista johtajista. Hänellä on jatkuvasti persoonallista, virallisesta asemasta riippumatonta valtaa ja hänen käyttäytymisensä eroaa byrokraatin käyttäytymisestä: hän pitää yhä itseään henkilökohtaisesti vastuussa teoistaan eikä noudata

äänestäjien antamia ohjeita — siinä tapauksessa, että hänet on valittu tehtävänsä — yhtä tarkoin kuin byrokraattinen johtaja, joka tuntee olevansa sidoksissa valitsijain tahtoon.¹²⁾

Kaikilla Weberin ideaalityyppiin kuuluvilla johtajilla karismaattiset ominaisuudet eivät ilmene yhtä selvinä, ja siksi voidaankin jakaa tähän tyyppiin kuuluvat johtajat 'maallisiin' ja 'pyhiin' agitaattoreihin.¹³⁾ Vain jälkimmäisten luonne on primäärästi karismaattinen. He ovat 'kohtalon miehiä', jotka toteuttavat suurta kutsumustaan. 'Maalliset' agitaattorit eivät sen sijaan vaadi itselleen ehdotonta kuuliaisuutta uuden arvojärjestelmän ruumiillistumina. 'Pyhät' agitaattorit vastaavat Weberin pelkistettyä ideaalityyppiä ja Lasswellin 'agitaattoria' eli henkilöä, jonka valta on henkilökohtaista ja asemasta riippumatonta ja joka panee epänormaalin suuren arvon yleisön tunnepohjaiselle reagoinnille.¹⁴⁾ Maalliset agitaattorit eroavat edellisistä vain vähän, ja käytännössä näitä tavataan enemmän kuin 'kohtalon miehiä'.

Max Weberin käsityksen mukaan historiallinen kehitys merkitsee karismaattisen ja byrokraattisen johdon vuorottelua. Se tapahtuu yhteiskunnan rationalisoituessa yhä pitemmälle. Karismaattinen johto keskeyttää tämän prosessin aikoina, jotka ovat sen esiintymiselle edullisia. Sellaisina aikoina voimassa olevat normaalit hallitustavat voivat osoittautua riittämättömiksi pyrittäessä ratkaisemaan kriisejä, jotka ovat saattaneet johtua monista syistä. Ne voivat syntyä, kun yhteiskunnassa aletaan tuntea laajalle levinnyttä turvattomuuden tunnetta, tai pelosta, että menetetään joidenkin perustarpeiden tyydyttämismahdollisuudet. Kriisit voivat saada alkunsa myös siitä, että huolimatta yhteiskunnassa vallitsevasta verrattain korkeasta varallisuuden tasosta on vallalla käsitys, että tuotannon tulokset riistetään huomattavalta osalta yhteiskunnan jäseniä.¹⁵⁾ Usein kriisi on kuitenkin perusteellisempi: karismaattinen johtaja ilmestyy näyttämölle luokkataistelujen, sisällissodan tai taloudellisen laman aikoina. Yhteiskunnassa tapahtuu hajaantumista ja se jakaantuu toisilleen vihamielisiin ryhmittymiin. Yksilöiden tavanomaiset siteet ryhmiinsä katkeavat ja moraalinormit muuttuvat.¹⁶⁾

Amerikkalainen politiikan tutkija Sebastian de Grazia on teoksessaan „The Political Community” analysoinut anomiaa eli tilannetta, joka syntyy perinteellisten arvojärjestelmien sortuessa ja menettäessä otteensa ihmisiin. Näyttää siltä, että tämä poliittinen juurettomuus on tila, joka on hyvin edullinen karismaattisten johtajien ilmaantumiselle. De Grazia selostaa Weimarin Saksan olosuhteita ja huomauttaa ennen Hitlerin valtaan nousua vallinneesta tilanteesta seuraavaa: vuosien 1870 ja 1930 välillä urbanisoituminen kasvoi lähes sata prosenttia. Saksa kärsi tappion ensimmäisessä maailmansodassa. Vuosien 1919—1923 inflaatio pyyhkäisi olemattomiin piensäästäjien talletukset. Saksassa tehtyjen itsemurhien määrä oli Itävaltaa lukuunottamatta Euroopan korkein — 25.9 100 000 asukasta kohti vuosina 1926—1930. Yksityisomaisuus-

teen kohdistuneiden rikosten luku oli vuosina 1920—1930 vuosittain kaksin—nelinkertainen Englantiin verrattuna. Vuosina 1926—1931 tapahtunut teollisuuden nopea rationalisointi aiheutti, että kaksi miljoonaa henkilöä joutui ns. rakenteellisen työttömyyden uhreiksi. Monien pienyrittäjien oli luovuttava oman liikkeen harjoittamisesta ja pyrittävä tehtaisiin samaan aikaan, kuin maassa oli muutenkin työttömyyttä. Maahan tuotiin halpoja maataloustuotteita ulkomailta, ja pienviljelijäin elintaso laski huomattavasti. Lama iski ensin maatalouteen vuonna 1928 ja levisi sitten kautta koko Saksan talouselämän seuraavana vuonna. Vuoden 1930 lopussa työttömiä oli noin neljä miljoonaa, vuotta myöhemmin viisi, vuoden 1932 joulukuuhun mennessä kuusi. Yli puolet saksalaisista 16. ja 30. ikävuoden välillä oli työttömänä. Vuoden 1933 tammikuun 30. päivänä Hitler ja kansallissosialistinen puolue pääsivät valtaan.

Näiden tosiasioiden luetteleminen ei kerro mitään niiden psykologisista vaikutuksista Saksan kansaan. Ne voi tiivistää yhteen virkkeeseen: Saksan kansaa henkisesti tukenut uskomusjärjestelmä romahti. Koska ihmisten ponnistelut kilpailuun perustuvan ideologian vaatimusten tyydyttämiseksi epäonnistuivat, he menettivät uskonsa omaan kykyynsä ja vallanpitäjiin, jotka eivät pystyneet takaamaan heille heidän vaatimaansa asemaa. Seurasi ns. akuuttisen anomian tila. Vanhan järjestelmän sortuminen ja uuden puuttuminen aiheuttivat epätoivoa. Yhteiskunta ei ollut enää yksilöiden yhteisö, jonka jäsenet tuntevat yhteenkuuluvuutta yhteisen tarkoituksensa saavuttamiseksi, vaan kaaos. Johtajaa, joka olisi pystynyt kontrolloimaan ympäristöä kansan haluamalla tavalla, ei ollut. Johtajan — voimakkaan ja pätevän — tarve alkoi käydä yhä selvemmäksi. Kun monet saksalaiset antoivat äänensä kansallissosialistiselle puolueelle, heidän vaikuttimenaan oli tunne, että vain yksi voimakas mies voi pelastaa Saksan. Ja tämä mies oli Hitler, karismaattinen johtaja, jota alettiin melkeinpä jumaloida.

Monien luonnonkansojen johtajilta on vaadittu, että heidän täytyy pystyä määräämään säät siten, että heimon toimeentulo turvataan. Nyt alettiin puhua 'Hitlerin säästä' ikään kuin hän olisi pystynyt määräämään sateet ja poudat. Muuan puolueen jäsen kertoi: „Näin Hitlerin ensimmäisen kerran eräässä S.A:n kokouksessa Gerassa vuoden 1931 syyskuussa... Aurinko paistoi koko ajan Hitlerin ollessa siellä, vallitsi todella sananlaskuksi tullut „Hitlerin sää!” Hitlerin jumalointi teki hänestä erehtymättömän johtajan. Itse hän ei tehnyt itseään puolijumalaksi, vaan joukot tekivät sen hänen puolestaan. De Grazia nimittää tällaista liikettä 'messiaaniseksi'. Suurin osa väestöstä tuntee tällaisessa tilanteessa itsensä avuttomaksi ja hylätyksi ja etsii johtajaa. Akuuttisen anomian vallitessa on kuitenkin tavallisesti ihmisiä, jotka reagoivat siihen positiivisesti omaksumalla „suuren lähetystehtävän” toteuttamiseen fäh-täävän roolin.¹⁷⁾ Juuri näiden henkilöiden joukosta nousevat henkilöt, jotka ovat taipuvaisia karismaattisiin vetoomuksiin. Nämä vetoomukset taas saa-

vuttavat vastakaikua kansalaisissa, jotka pitävät karismaattisuutta arvossa. Heistä tulee tällaisten johtajien kannattajia.

Jokaisessa demokraattisen järjestelmän mukaisesti suoritettussa vaalissa havaitaan karismaattisia piirteitä, mutta karisma on tärkeä vasta sitten, kun se on vallitseva piirre johtajilla ja huomattavalla kannattajien määrällä. Täten voidaan siis puhua myös karismaattisista kannattajista. He pitävät tärkeämpänä henkilöä kuin kiistakysymystä ja pyrkivät jakamaan poliittiset hahmot voiman ja heikkouden, kaikkivaltiuden ja epäpätevyyden perusteella. He eivät näe kannattamisessaan johtajissa vikoja, vaan pitävät heitä kaikkien hyveiden ruumiillistumina. Karisma johtuu johtajien ja kannattajien yhteisestä käsityksestä, että johtajat ovat erehtymättömiä, kaikkivoivia ja kaikkitietäviä, ja positiivisesta, aktiivisesta vastauksesta niiden taholta, jotka pitävät näitä ominaisuuksia arvossa, so. ovat alttiita tällaisen käsityksen syntymiselle.¹⁸⁾

Historia tarjoaa valaisevia esimerkkejä karismaattisten johtajien valta-yrityksistä. On selvää, että vaikka karismaattisen johtajan käsite onkin verrattain uusi, itse piirre on hyvin vanha. Voi perustellusti otaksua, että johtajilla on aina ollut karismaattisia piirteitä. Platon on Gorgiaassaan kuvannut karismaattisen vallan demagogista ja irrationaalista perustaa, ja keisari Augustus näyttää suvainneen ja epävirallisesti myös rohkaisseensa yliluonnollisen kuvansa syntymistä kansan keskuudessa. Myös keisari Julianus Apostata oli ilmeisesti karismaattinen — hänkin uskoi kohtaloonsa, halusi toteuttaa „suuren lähetystehtävänsä” eli palauttaa pakanauskonnon Roomaan, ja häneläkin oli suggestiivista valtaa alaisiinsa. 300-luvulla elänyt roomalais-kreikkalainen historiankirjoittaja Ammianus Marcellinus mainitsee, että keisarilla oli miehet vallassaan, vaikka hän ei maksanutkaan heille mitään. Ja kun he napsivat, Julianuksen tarvitsi vain puhua heille ja uhata palaavansa yksityiselämään, niin sotilaat tottelivat häntä.¹⁹⁾ Julianus tunsikin johtajien valtatekoihin kuuluvan tärkeän eleen: eroamisuhkauksen ja sen vaikutuksen johdettaviin.

Uuden ajan karismaattiset johtajat ovat yleensä tyytyneet siihen, että heillä on ollut kannattajiensa silmässä puolijumalisia kykyjä. Tällainen johtaja oli mm. Napoleon, jonka nousu valtaan on suoranaisten malliesimerkki tähän johtajatyypin kuuluvan henkilön noususta. Ranskan suuren vallankumouksen aikana monarkkitraditio oli sortunut, eikä sen seuraaja pystynyt täyttämään sille asetettuja vaatimuksia. Yhteiskunta sortui anarkiaan, ja valitsi samantapainen tilanne kuin de Grazian edellä mainitsemissa anomiatapauksissa. Näissä olosuhteissa 'yli-ihminen' Napoleon nousi valtaan ja hänen onnistui yhdistää sekasortoinen kansakunta sen pyrkiessä toteuttamaan otaksuttuaan kohtaloa koko Euroopan herrana.²⁰⁾ Toisin sanoen kansa tunsikin tarvetta olla johdettava, saada uskoa johonkin aikakauden sekasorrossa, ja se sai johtajakseen Napoleonin. Häntä on sanottu 'kohtalon mieheksi', ja hänen

vakaumuksensa oli, että kohtalo oli määrännyt hänet tehtävänsä — usko, joka on tyypillinen karismaattisille johtajille. Sama usko elähdytti Hitleriäkin ja oikeutti hänen vallankäyttönsä. Luottamus kohtaloon ja alistuminen sen ohjattavaksi saa helposti uskonnollisen luonteen, josta Laski kirjoittaa seuraavasti:

„On eräällä tavalla mielenkiintoista tarkastella niitä keinoja, joilla Saksan ja Italian johtajat... ovat koettaneet säilyttää psykologisen otteensa kontrolloimiinsa suuriin joukkoihin... Osaltaan se perustuu puhtaasti uskonnollisiin tunteisiin. Führerin palvonta ja täydellinen alistuminen hänen määräyksiinsä on tehty miltei uskonnoksi, joka pukeutuu samanlaisiin kiihkeisiin muotoihin kuin historiallisten uskontojen fanatismi. Hitler on siten Jumalan erityinen valittu. Hän on erehtymätön, hän on kaikkivaltias, hän on kansansa isä. Hän ei ole sidoksissa ihmisten lakeihin, vaan saa erikoisia ilmestyksiä. Häntä ympäröi kannattajien sisäpiiri, jonka valta on hänen oman valtansa säteilyä. Hän voi olla yhtä karkea kuin Göring, yhtä liukas kuin Himmler, yhtä pornograafinen kuin Streicher. Mutta huomatkoonpa tavallinen ihminen hänessä mitä virheitä hyvänsä, se ei vähennä hänen alttiuttaan Führeriä kohtaan. Tästä tulee käytännöllisesti katsoen pyhimys, jota ei mitata tavallisin mitoin. Hän on puoliksi hallitsija, puoliksi ylipappi, jo elinaikanaan jumalaisen palvonnan kohde, ja hänestä puhutaan hartaudella, jonka epäilyksenalaiseksi saattaminen on pyhyiden häpäisemistä...”²¹⁾

Lisättäköön näihin uskonnollisiin piirteisiin vielä „Mein Kampf”, kansallissosialistien ’pyhä kirja’.

Edellisestä on jo käynyt selville karismaattisten johtajien vallan massa-perusta. Tavallisesti erinomaisina puhujina he saavat massat varmoiksi johtajien täydellisyydestä ja yliluonnollisista kyvyistä. Samalla on johtajan kuitenkin oltava myös ’yksi meistä’, ’suuri pieni mies’, jonka on tähdennettävä kuulumistaan yhteiseen kansaan.²²⁾ Hänen on saatava kannattajansa identifioimaan omat tarpeensa hänen tarpeisiinsa, jolloin uskotaan, että hän ajaa yhteistä asiaa. Karismaattisen johtajan usko, että kohtalo on määrännyt hänet tehtävänsä, merkitsee tosiasiallisesti, että hän ei ole kansan valitsema. Demokratian aikakautena vaaditaan kuitenkin vaalia, jotta hänen vallankäyttönsä olisi oikeutettua kansan silmissä. Koska johtaja on usein vakuuttunut kansan kyvyttömyydestä hallita itseään, ja nykyisin vallitsevan yleisen käsityksen mukaan sen on kuitenkin saatava osallistua hallitsemiseen — kaikkien länsimaiden hallitusjärjestelmät ovat ainakin muodollisesti demokraattisia — diktaattoriinkin pyrkivän johtajan on korostettava asemaansa kansansa valittuna sekä tähdennettävä kansan hyväksi tapahtuvaa toimintaansa. Robert

Michels huomauttaakin erittäin sattuvasti, että hallitus ja kapinoitsijat, kuninkaat ja puoluejohtajat, tyrannit Jumalan armosta ja vallan väärinkäyttäjät, villiintyneet idealistit ja laskelmoivat pyrkyrit, kaikki he ovat kansaa ja ilmoittavat saattavansa toiminnallaan vain kansan tahdon käytäntöön.²³⁾

Toisaalta karismaattisen johtajan on siis säilytettävä etäisyys kansan ja itsensä välillä, toisaalta hänen on oltava yksi heistä. Eräässä suomalaisen aikakauslehden artikkelissa on kuvattu Ranskan neljännen tasavallan 'kauhean lapsen' Pierre Poujaden pitämää puhetta seuraavin luonteenomaisen lainauksin: „Rauhoittukaa, ystävät! Kuka minä olen? Vain tavallinen yksinkertainen ranskalainen... en ole professori enkä älymystöläinen, olen vain pieni mies, jolla on pienet aivot... samaa kuin te... kaikki me olemme pieniä Poujadeja.” Poujade uskoi ylimaalliseen kutsumukseensa ja vertasi itseään mielellään Jeanne d'Arcein: „Pierre Poujadelle tapahtui ihme.”²⁴⁾ Hänellä on ilmeisesti karismaattisia piirteitä. Tästä ja hänen ohjelmansa yksipuolisuudesta ja negatiivisuudesta johtui, että Poujade aikoinaan kokosi Ranskassa verrattain laajan kannatuksen.

Karismaattisen johtajan on luotava intiimi ilmapiiri itsensä ja kannattajiensa välillä kertomalla henkilökohtaisista vaikeuksistaan ja tähdentämällä oman panoksensa suuruutta pelissä, johon hän on ryhtynyt: hänen koko tulevaisuutensa, eikä ainoastaan hänen, vaan myös hänen perheensä tulevaisuus on vaakalaudalla. Vaikka taloudelliset seikat merkitsevät hänelle varsin vähän, hän vetoaa kuitenkin kuulijakuntansa tunteisiin selostamalla heikkoa taloudellista asemaansa. Hän esiintyy varmana ja voitokkaana, mutta tarvitsee samalla kipeästi kannattajiensa tukea — ilmeinen paradoksi, jota ei kuitenkaan hänen kuulijakuntansa havaitse. Vain heidän avullaan hänen on mahdollista suorittaa kohtalon hänelle määräämät tehtävät.²⁵⁾

Agitaattorin mielestä hänen oikea tehtävänsä ja alansa ei ole politiikka, hän sanoo. Kutsumus pakottaa hänet osallistumaan siihen. Täten hän on oikeastaan sijaiskärsijä, jonka on pakko uhrautua yhteisen asian puolesta. Hänen on kärsittävä aatteen takia, joka on samalla kaikkien muidenkin aate. Hän on kärsinyt samoista epäkohdista kuin muutkin, ja kohtalo on nyt määrännyt hänet tekemään niistä lopun.²⁶⁾ Tällainen johtaja, joka yleensä on mestari propagandistina, käyttää puhuessaan alituisesti samoja sanontoja, klisheenomaisia iskulauseita, jotka hänen suustaan kuultuina saattavat tuntua erittäin selviltä, mutta jotka itse asiassa ovat kaikkea muuta kuin yksiselitteisiä.²⁷⁾ 'Amerikan elintapa' ja 'arjalainen rotu' ovat iskulauseita, joiden pätevä selittäminen ei varmaankaan olisi helppoa, tuskinpa mahdollistakaan. Amerikkalainen Stuart Chase onkin kohdistanut kritiikkinsä juuri tällaiseen sanojen ja käsitteiden väärinkäyttöön. Hän selostaa teoksessaan „The Tyranny of Words” niitä vaaroja, joihin tämä voi johtaa. Samalla hän osoittaa useiden tavallisten sanojen kuten 'kapitalismin' ja 'vapauden' kätteettomuuden poliittisten johtajien puheissa.²⁸⁾

Agitaattori arvostelee ankarasti olevia oloja osoittamatta yleensä mitään yksityiskohtaista ja selvää uudistusohjelmaa. On luonnollista, että repivä kritiikki on helpompaa kuin rakentava suunnittelu. Lisäksi hän tähdentää usein täysin tuulesta temmattua väitettä, että häntä vainotaan, ja saa siitä syyn pitää ympärillään henkivartijain kaartia. Se suorittaa toistakin tehtävää kuin johtajan suojaamista: se vaientaa kokouksissa kritiikin kuulijain taholta jo ennen sen esittämistä.²⁹⁾

Karismaattisen johtajan maalaamassa omassakuvassa hänen kannattajansa näkevät omat pettymyksensä suurissa puitteissa. He saattavat samastaa hänet ja itsensä, luottaa mieheen, joka on kärsinyt saman kuin hekin ja joka pysyy osoittamaan ratkaisut kaikkiin heidän pulmiinsa. Jos hänen annetaan johtaa, kaikki vaikeudet tuntuvat ratkeavan itsestään. Vastuu siirtyy johtajalle ja kriisistä on päästy melkein päiden käänteessä. Vaikka agitaattorin kuva on hyvin hämärä, sen epäloogisuus on pikemmin etu kuin haitta. Kannattajille se merkitsee pelastusta yhdellä iskulla. Amerikkalaisen Erich Frommin kuvaama „pako vapaudesta” alkaa. Vapauden paon käsitteellä hän tarkoittaa tilaa, jolloin ihminen pakenee eristyneisyyttään ja turvattuutaan alistumalla uuteen riippuvuussuhteeseen, toisin sanoen johtajan käskettäväksi.³⁰⁾

Jos kysymyksessä on diktatuuriin pyrkivä johtaja, hänen kansalta saamansa valtuus tuntuu antavan hänelle oikeuden melkein mihin hyvänsä. Täten selittyvät esimerkiksi Saksan kansallissosialistisen puolueen ja Neuvostoliiton kommunistisen puolueen keskuudessa tapahtuneet puhdistukset. Moderneissa diktatuureissa onkin ollut havaittavissa monia karismaattisia piirteitä. Jos demokraattista hallitusjärjestelmää pidetään institutionaalisenä, sen vastakohtaksi on asetettava anti-institutionaalinen tai persoonallinen järjestelmä — diktatuuri. Hitler, Peron, Mussolini ja Lenin olivat kaikki karismaattisia johtajia, ja heidän valtansa perustui enemmän henkilökohtaiseen kyvykkyyteen ja demagogiaan kuin virallisesti vahvistettuun asemaan.

Olisi kuitenkin virheellistä otaksua, että kaikki karismaattiset johtajat ovat tavoitelleet diktatuuria. Ajateltakoonpa esimerkiksi Franklin D. Rooseveltia tai Gandhia, jotka molemmat kuuluivat karismaattiseen johtajatyyppiin, mutta olivat siitä huolimatta demokraattisten periaatteidensa kannalla myös käytännössä. Toisaalta on muistettava, että vaikka karismaattiset johtajat usein halveksivatkin sääntöjä ja määräyksiä, he käyttivät siitä huolimatta laillisia johtoon vieviä teitä siihen päästäkseen. Hitlerkin kunnioitti muodollisesti laillisuutta ja pyrki antamaan radikaalisimmillekin toimenpiteilleen laillisuuden leiman. Vallankäytön legitimointi on diktaattoreillekin tarpeellista, sillä alastoman väkivallan pitkäaikainen käyttö ei ole osoittautunut mahdolliseksi. Napoleonin sanonta, että pistimillä ei voi istua, on ilmeisesti pätevä. Näin siis karismaattiset johtajat lähestyvät omaa teoreettista vastakohtaansa byrokraattisia johtajia.

Siirryttäessä tarkastelemaan byrokraattisia johtajia on pidettävä mielessä, että vaikka sana 'byrokrazia' onkin saanut tavallisessa puheessa huonon kaiun ja sitä pidetään usein tehottomuuden ja virkavaltaisuuden ruumiillistumana, Weber piti sitä tehokkaimpana sosiaalisen organisaation muotona, mitä koskaan on kehitetty. On tähdennettävä byrokration merkitystä nykyajan yhteiskunnan luonteenomaisena piirteenä ja erittäin tehokkaana laitoksena. Se on merkinnyt riippumattoman amatöörin vetäytymistä syrjään ja hänen korvaamistaan korkeat vaatimukset täyttävillä spesialisteilla. Weber ei myöskään rajoittanut byrokration käsitettään pelkästään hallituslaitosten piiriin, vaan väitti, että se on nykyajan yhteiskunnan luonteenomainen muoto, joka ilmenee yhtä hyvin teollisuudessa, tieteessä, uskonnossa kuin hallituslaitoksissakin. Hänen mielestään nykyajan yhteiskunta kulkee kohti yhä suurempaa byrokratisoitumista: „tällä hetkellä ei marssi eteenpäin työläisen vaan virkamiehen diktatuuri.”³¹⁾ Tähän on lisättävä, että Weber ei ole ainoa politiikan tutkija, joka on tähdentänyt byrokration merkitystä aikamme taloudelliselle ja poliittiselle elämälle. Samalla on huomautettava, että tässä yhteydessä sanoihin 'byrokrazia' ja 'byrokraattinen johtaja' ei liity minkäänlaista arvoarvoselmaa.

Esimerkiksi Friedrich on sitä mieltä, että byrokrazia on konstitutionalismin edellytys, ja että suosittu antiteesi „byrokrazia versus demokratia” vaarantaa demokratian tulevaisuuden. Tätä taustaa vasten on helppo nähdä byrokration ja sen määräämissä puitteissa toimivan poliittisen johtajan — byrokraatin — analysoinnin tärkeys.³²⁾ Kuten edellä on mainittu, tällainen johtaja on henkilö, jonka arvovalta johtuu kokonaan hänen virallisesta asemastaan — jälleen ideaalityyppi, jolla ei käytännössä ole puhdasta vastinetta.

Weberin käsityksen mukaan karismaattisen johtajan esiintyminen keskeyttää yhteiskunnan rationalisoitumisen yhä pitemmälle; se ei kuitenkaan pysäytä sitä, ja karismaattinen johtaja näyttää joutuvan vetäytymään yhä enemmän syrjään byrokraatin tieltä. Vaikeina kriisiaikoina valta saattaa joutua agitaattorille, mutta olojen vakiintuessa tämä tyyppi ei yleensä pysty pitämään valtaa käsissään, vaan se siirtyy byrokraateille. Erinomaisen esimerkin tästä tarjoaa Neuvostoliiton vallankumousvuosien jälkeinen kehitys ja Leninin kuoleman jälkeen puhjenneen valtataistelun lopullinen tulos. Vallankumouksen aikana johtoon noussut karismaattinen Trotski joutui häviölle ja valtaan pääsi byrokraatti Stalin, jonka valta perustui enemmän hänen asemaansa kommunistisen puolueen pääsihteerinä kuin joukkojen antamaan kannatukseen. Stalinilla ei ollut karismaattisia ominaisuuksia kuten Trotskilla, mutta vallansiirtotilanteessa puoluekoneen kontrolli ratkaisi taistelun hänen edukseen. Trotskin epäonnistuminen johtui osaltaan siitä, että uusi aika vaati uusia johto-ominaisuuksia. Modernin diktaattorin on käytännön pakosta pystyttävä hallitsemaan puolueensa järjestökoneistoa.³³⁾ Puolueiden sihteerit ovat järjestöjensä avainasemassa. Pitkäaikaisen kokemuksen avulla hankittu asiantuntemus ja pereh-

tyneisyys juokseviin asioihin antaa puoluesihteerille mahdollisuuksia vaikuttaa jopa ratkaisevasti tärkeisiin päätöksiin. Hän voi järjestää kokouksia halumanaan aikana ja kutsua niihin kannattajiaan sekä juntata heidän avulleen haluamansa päätökset lävitse. Organisatoriset kyvyt ovat tässä asemassa karismaa tärkeämpiä. Turhaan ei Sosialistisessa Aikakauslehdessä äskettäin³⁴⁾ kuvattu nykyistä puoluesihteerää kaksi puhelinta vierellään. Verrattain stabiileissa yhteiskunnissa byrokraatit menettävät vain harvoin taistelun agitaattoreille, joiden kanssa heidän on vaikea tulla toimeen erilaisten luonnetyyppien takia.³⁵⁾

Byrokratia on lakiin perustuvan herruuden teknillisesti puhtain muoto. Byrokraattia ei totella hänen henkilökohtaisten ominaisuuksiensa takia vaan säännön, jonka perusteella hän määräyksensä antaa.³⁶⁾ Hänellä ei ole muuta auktoriteettia kuin virka-asemastaan johtuva, ja Lasswell on esittänyt muutamia esimerkkejä byrokraattisista johtajista, jotka ovat menettäneet virallisen asemansa mukana kaiken auktoriteettinsa.³⁷⁾ Käskijä on byrokratian puitteissa Weberin käyttämän nimityksen mukaan 'esimies' eikä johtaja. Laki määrää hänen valtaoikeutensa, ja hänen palvelussuhteensa perustuu seikka-peräiseen sopimukseen.³⁸⁾ Järjestelmä takaa ammattiin liittyvän varmuuden ja jatkuvuuden määrätyn toimiajoin, ikälisin, senioriteettiin perustuvien ylenyksen ja eläkkein. Kaikki nämä tekijät antavat virka-aseman haltijalle varmuuden tunteen ja vapauttavat hänet ulkopuolisesta painostuksesta.³⁹⁾ Byrokraatin luonteeseen kuuluu, että hän antaa hyvin suuren arvon turvallisuudelle. Toisaalta tämä useinkin johtaa siihen, että hän ei pysty omaksumaan autoritatiivista roolia eikä siihen liittyvää vastuuta. Se ilmenee tutkittaessa byrokratian sisäisiä säännöksiä: ratkaisu pyritään lykkäämään mieluummin niille henkilöille, jotka ovat byrokratian portaikossa korkeammalla tasolla kuin se, jolta ratkaisua pyydetään. Säännösten tulkintaa seurataan kuitenkin mustasukkaisina ja pelätään oman arvovallan kärsivän toisten lisätessä vaikutusvaltaansa.⁴⁰⁾

Byrokraattinen johtaja on äärimmäisenä ideaalityyppinä karismaattisen johtajan täydellinen vastakohta. Hän eroaa karismaattisesta johtajasta valta-asemansa perustan mukaan, mutta myös siten, että hän kuuluu vastakkaiseen luonnetyyppiin. Byrokraatti on kompulsiivinen, karismaattinen johtaja dramaattinen.⁴¹⁾ Edelliset, joista Lasswell käyttää nimitystä administraattorit, kiinnittävät päähuomiionsa läheisiin, selviin ja konkreettisiin tavoitteisiin agitaattorien pyrkiessä liiankin pitkälle. Kompulsiivinen luonne keskittyy harvempiin kysymyksiin kuin dramaattinen. Hän pyrkii toimimaan määrättyissä puitteissa ja vaatii yhtenäisyyttä. Hän ei myöskään hyväksy uudistuksia yhtä halukkaasti kuin dramaattinen luonne. Pääero tyyppien välillä on Lasswellin mukaan se, että administraattorit eivät pysty pyrkimään kaukaisiin ja abstraktisiin päämääriin kuten agitaattorit.⁴²⁾

Joutuessaan samaan tai samanlaiseen muodolliseen asemaan kuin karismaattinen johtaja byrokraatti käyttää hyväkseen ja tähdentää asemastaan johtuvia administratiivisia mahdollisuuksia karismaattisen johtajan ollessa agitatoristen menetelmien kannalla. Kummassakin tapauksessa myös aseman luonne muuttuu. Hooverin ollessa Yhdysvaltain presidenttinä hän toimi byrokraatin tavoin Rooseveltin kehittäessä viran agitatorisia mahdollisuuksia⁴³⁾ — mainittakoon tässä vain jälkimmäisen maailmankuulut takkavalkeapuheet. Näidenkin johtajien vaihtumisen yhteydessä nähdään toteutuneena väite rauhallisten aikojen ja kriisikausien vaatimista johtajatyypeistä. Hoover valittiin Yhdysvaltain presidentiksi taloudellisen nousukauden aikana, Roosevelt taas maailmanhistorian tuhoisimman taloudellisen laman vallitessa, jolloin anomia oli laajalle levinnyt ilmiö. Nykyajan tekniikka on epäilemättä tarjonnut uusia keinoja agitaattorinkin käytettäväksi. Erityisesti massatiedotusvälineiden kuten radion ja television kehitys on ollut hänelle suurempi etu kuin byrokraatille.

On kiinnitetty runsaasti huomiota byrokraattien konservatiivisiin taipumuksiin. Agitaattorin tähdätessä jyrkkiin muutoksiin vallitsevassa järjestelmässä tai epäkohtien kertakaikkiseen poistamiseen byrokraatti kannattaa mieluummin vakiintunutta järjestelmää. Hän haluaa säilyttää olosuhteet ennallaan tai ainakin muuttaa niitä mahdollisimman vähän agitaattorin tähdätessä kauas eteenpäin. Byrokraatti soveltaa uudet pulmat vanhoihin malleihin mieluummin kuin luo uudet kaavat kriisien puhjettua. Jos hänen konservatiiviset taipumuksensa ovat kyllin voimakkaita, voi tuloksena olla henkilö, joka vastaa sitä yleistä käsitystä, minkä sana 'byrokraatti' helposti synnyttää.⁴⁴⁾ Koska byrokraatia on organisaation muoto, siinä piilevät samat konservatiiviset tendenssit kuin muissakin organisaatioissa. Tämän käsityksen lienee vienyt pisimmälle Robert Michels luodessaan ns. oligarkian rautaisen lain periaatteen. Säilyttääkseen valta-asemansa byrokraatit saattavat luoda sosiaaliseen asemaansa soveltuvan ideologian, joka suuntautuu ulkopuolisia vastaan. Byrokraatian johtajien pyrkimyksenä on koko järjestelmän keskittäminen. Ulkopuoliset taas käyttävät iskulauseenaan 'desentraalisaatiota'.⁴⁵⁾

Byrokraattisen johtajan toimi on hänen ammattinsa, ja siksi hänen tulee olla spesialisti. Hänen tulee toimia *sine ira et studio* eikä hän saa antaa henkilökohtaisten kannanottojensa tai tunneperäisten mielenliikutustensa vaikuttaa ratkaisuihinsa.⁴⁶⁾ Puolueettomuus edellyttää asiantuntemusta, ja se hankitaan opinnoilla ja tutkiminoilla. Vasta muodollinen pätevyys on byrokraatin kelpoisuuden tae — jopa joskus pelkästään se.

Mikään herruus ei kuitenkaan ole pelkästään byrokraattista eikä pelkästään karismaattista. Poliittisten yhteisöjen huipuilla on molempien tyyppien edustajia. Vaalein täytettävät asemat joutuvat yleensä voittopuolisesti karismaattisille ja nimityksin täytettävät voittopuolisesti byrokraattisille johtajille. On luonnollista, että tällainen yleistys ei voi olla pätevä sovellettaessa sitä

kaikkiin yksityistapauksiin. Se osoittaa kuitenkin suuntaa, jota on vaikeampi kumota kuin vahvistaa.

Mm. Gouldner arvelee, että byrokraatit voittavat nykyisin käynnissä olevan taistelun johtajatyypien välillä. Uutta tukea tälle käsitykselle on saatu Neuvostoliitosta, jonka johtajistossa on tapahtunut tähän suuntaan viittaavia muutoksia. Kuten liike-elämän piirissä luova yrittäjä, joka vastaa politiikan karismaattista johtajaa, on väistymässä syrjään, ja tilalle on astumassa palkattu toimitusjohtaja, samoin politiikan alalla byrokraatit lisäävät vaikutusvaltaansa karismaattisten johtajien kustannuksella.⁴⁷⁾ Ammattimaiset poliittiset johtajat saavat ylliotteen, ja johtajien ja johdettavien väliset suhteet muuttuvat tai ovat jo muuttuneet henkilökohtaisista epäpersoonallisiksi. Vaikka vanhat mieskohtaiset suhteet ovatkin edelleen vallitsevia paikallisella tasolla, suurissa puitteissa kuten nykyajan yhteiskunnissa tapahtuvassa poliittisessa toiminnassa on siirrytty impersoonallisen vakuutuksen muotoihin.⁴⁸⁾ Tällä alalla ovat byrokraatit karismaattisia johtajia vahvempia, ja siksi heidän voittonsa näyttää todennäköiseltä. Jos kuitenkin syntyy riittävän vakava ja perusteellinen kriisitila, byrokraattisten johtajien on siirryttävä syrjään karismaattisten tieltä — näin ainakin voidaan päätellä tutkituista esimerkeistä.

Tähän yhteyteen ei kuulu tulevaisuuden hahmottelu. Sen verran voitaneen kuitenkin sanoa, että maailman jakautuminen kahteen, toisilleen vastakkaiseen ja vihamieliseen leiriin, kiristynyt kansainvälinen tilanne ja uusien joukkotuhoaseiden keksiminen saattavat kaikki vaikuttaa siihen, että kautta maailman syntyy anominen tilanne. Jos näin kävisi, olisi aika jälleen kypsä karismaattisille diktaattoreille. Monelta kohdalta se merkitsisi ensimmäisen ja toisen maailmansodan välisen kehityksen toistumista. Ennuste edellyttää anomiateorian ja johtajatyyppejä koskevan teorian kytkemistä toisiinsa. Monet seikat mielestäni osoittavat, että tällainen yhdistäminen ei ole täysin perusteetonta.

LÄHDEVIITTEET

- 1) *Weber, Max*, Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre, Tübingen 1922, ss. 190—192.
- 2) *Gouldner, Alvin W.*, (toim.) *Studies in Leadership*. New York 1952, s. 55.
Lasswell, Harold D., *Psychopathology and Politics*. Chicago 1931, s. 53.
- 3) *Gouldner*, ss. 54—55.
- 4) *Weber, Max*, *Politik als Beruf*. Gesammelte Schriften ss. 398—450. München 1921, s. 398.
- 5) *Gouldner*, ss. 56—57.
- 6) *Weber, Max*, *Die drei reinen Typen der legitimen Herrschaft*. Preussische Jahrbücher, 187. Band, Januar bis März. Berlin 1922, s. 7.
- 7) *Weber, Max*, *Politik...* s. 398.
- 8) *Weber, Max*, *Die drei...* s. 8.
- 9) sama, s. 6.
- 10) sama, s. 8.

- 11) *Kutner, Bernhard*, Elements and Problems of Democratic Leadership, sivut 459—467 Gouldnerin teoksessa.
- 12) *Weber, Max*, Die drei... ss. 9—12.
- 13) *Gouldner*, s. 63.
- 14) *Lasswell*, Psychopathology... s. 59.
- 15) *Davies, James C.*, Charisma in the 1952 Campaign. The American Political Science Review vol. XLVIII (1954), ss. 1083—1102.
- 16) *Gouldner*, ss. 60—61.
- 17) *Grazia, Sebastian de*, The Political Community. A Study of Anomie. Second Impression 1956, ss. 173—177.
- 18) *Davies*, s. 1083.
- 19) *Ammianus Marcellinus*, Libri qui supersunt I—III. Translated by John C. Rolfe. Cambridge, Mass. 1938. XXV, 4, 12—13.
- 20) *Davies*, s. 1086.
- 21) *Laski, Harold*, Aikamme vallankumous. Suomentanut Väinö Tanner. Lahti 1947, s. 111.
- 22) sama, s. 112; *Lowenthal, Leo and Guterman, Norbert*, Self-Portrait of the Fascist Agitator, ss. 82—86 Gouldnerin teoksessa ss. 80—99.
- 23) *Michels, Robert*, Zur Soziologie des Parteiwesens in der modernen Demokratia. Zweite Auflage, Leipzig 1925, s. 21.
- 24) „Ranskan veronkantajien kauhu.” Suomen Kuvalehti 7/1956.
- 25) *Lowenthal & Guterman*, s. 85 (Gouldner).
- 26) sama, s. 87.
- 27) sama, s. 88.
- 28) *Chase, Stuart*, The Tyranny of Words. New York 1938. Käytännöllisesti katsoen koko teos on omistettu tällaisten kysymysten selvittelyyn.
- 29) *Lowenthal & Guterman*, ss. 89—92 (Gouldner).
- 30) *Fromm, Erich*, The Fear of Freedom. London 1952, s. x.
- 31) *Weber, Max*, The Theory of Social and Economic Organization. Translated by A. M. Henderson and Talcott Parsons, edited with an introduction by Talcott Parsons. New York 1947, ss. 329—340.
- 32) *Friedrich, Carl J.*, Constitutional Government and Democracy. Boston 1946, ss. 38 ja 57.
- 33) *Neumann, Sigmund*, Leadership — Institutional and Personal, ss. 144—145. The Journal of Politics, vol. 3 (1941), ss. 133—153.
- 34) Sosialistinen Aikakauslehti 4/1957.
- 35) *Gouldner*, ss. 64—65.
- 36) *Weber*, Die drei... s. 1—2.
- 37) *Lasswell*, Psychopathology and... s. 128.
- 38) *Weber*, Die drei... s. 1.
- 39) *Merton, Robert K.*, Bureaucratic Structure and Personality, s. 69. Gouldnerin teoksessa ss. 67—69.
- 40) *Lasswell, Harold D.*, Power and Personality. New York 1948, ss. 90—91.
- 41) sama, ss. 61—62.
- 42) sama, s. 62.
- 43) sama, s. 64.
- 44) sama, ss. 89—90.
- 45) *Selznik, Philip*, An Approach to a Theory of Bureaucracy, ss. 50—54. American Sociological Review, vol. 8 (1943), ss. 47—54.
- 46) *Weber*, Die drei... s. 2.
- 47) *Gouldner*, s. 136.
- 48) sama, s. 305.